

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Զմեռը վերջանալու վրայ էր, երբ Օտարականը ճամբայ ելաւ գէպի երուսաղէմ: Իր հետն էին իր բոլոր աշակերտները ինչպէս նաև բազմաթիւ հետևորդները: Բոլորը գիտէին թէ երուսաղէմ կ'երթար Պատեքի մօտալուտ տօնին ներկայ ըլլալու համար: Օտարականը տխուր էր ու ճնշուած: Փիլիպպեան կեսաբիտ մօտերը երբ բոլորը կանգ առին հանգչելու, յանկարծ դարձաւ Ան բոլորին և հարցուց թէ իրենք ո՞վ կը կարծէին զինքը, և թէ վերջապէս ի՞նչ էր իր ճշմարիտ անունը: «Ոմանք եղիան կը կարծեն քեզ, ուրիշներ Երեմիան և կամ մին մեծ մարգարէներէն, կեանքին վերադարձած», պատասխանեցին աշակերտները: «Իսկ դուք ո՞վ կը կարծէք զիս»:

Այն ատեն Պետրոս, ներքին ճառագայթէ մը լուսաւորուած, պոռթկաց. «Դուն Գրիստոսն ես, Որդին կենդանի Աստուծոյ, Մեսիան որուն կը սպասեն իսրայէլն ու աշխարհը՝ դարերու անապատին մէջ, խաղաղութեան իշխանը՝ զոր կը յուսան բոլոր զրկուածները, ինչպէս ծարաւուտ խտրը կը սպասէ ջուրին, ծաղիկը արևուն և սիրտը մխիթարութեան»:

Բոլորը զորմացած Պետրոսին կը նայէին, որ ներշնչուածն յանկարծաթափ և սրտին լսալէն կրակուած կը խօսէր: Օտարականը լուռ էր, սակայն իր ներքին բերկրանքը կը ցոլար իր դէմքէն: Յետոյ քաղցրօրէն նայելով Պետրոսին, ըսաւ. «Երանի քեզ Սիմոն, որդի Յովնանու, որովհետեւ մարմինը և արիւնը չէին որ ըսել տուին քեզի այդ խօսքերդ, այլ իմ երկնաւոր Հայրը»: Յետոյ դարձաւ բոլորին և ըսաւ. «Ձեզմէ իւրաքանչիւրը զաղտնի անուն մը ունի, մօտ է օրը երբ դուք ձեր իրական դերով և անուններով ճանչցուիք աշխարհէն»:

Երբ Գալիլիայէն գէպի երուսաղէմ կ'երթային, անցան Թարսր լեւան քովէն: Օտարականը կը սիրէր լեռները, բարձրութիւններ՝ որոնք մօտ էին երկնքին: Աշակերտներու հետ միասին բարձրացան լեռը, որ սկաւառակի մը նման կը բացուէր: Երբ լեւան գագաթին մօտ էին արդէն, իր հետը առաւ Պետրոսը, Յակոբոսը և Յովհաննէսը և մեկուսացաւ ազօթելու: Աշակերտները զգացին յանկարծ որ վարդապետին դէմքը խտացած արևու ճառագայթներու նման կը շողար, կարմիրով ու կաթով շաղուաւած պայծառութեան մը վերեւ: Ոչ միայն դէմքը, այլ նաև զգեստները ճերմակ էին: Լոյսի ծովի մը վրայ Ան կը նմանէր ձիւնազուլդի մը, պատրաստ հալելու արևի ճառագայթներէն: Իր հոգին աղօթքի մէջ գերմարդկայնացած դուրս կը թափէր թափանցիկ

Հայ ուսուցիչնե՛ր, եղէք երկրորդ ծնողներ ձեզի յանձնուած աւանդներուն, մեր վաղուան յոյսին, հասակ առնող հայ սերունդին: Մեծցուցէք զանոնք համաձայն մեր նախահայրերու ոգիին և ուղղութեան, Հայկի և Արամի, Վարդանի և Աշոտի ազատասիրութեամբ և ազգասիրութեամբ զինեցէք զանոնք, տուէք անոնց հուրը Լուսաւորչի և Նարեկացիի հաւատքին:

Հայե՛ր, աշխարհի չորս ծագերուն սփռուած Հայեր, պաշտպան կեցէք Հայ դպրոցին, Հայ եկեղեցիին, պահպանեցէք զանոնք այն բոլոր միջոցներով զորս ձեր տրամադրութեան տակ ունիք, բարեխաւեցէք դպրոցներուն մակարդակը և նիւթական կացութիւնը և յաջորդ սերունդներ երախտապարտ պիտի ըլլան ձեզի, ինչպէս անկասկած երախտապարտ են անապատներու մէջ խողովուած ձեր հայրերու հոգիները:

մարմինն էն, բոցի մը նման որ իր պատերը ուտելէ վերջ դուրս կը խուժէ: Անիկոս գեղղինացած էր ամբողջապէս ու պատ- բաստ ձուլուելու լոյսին մէջ, որ ծովա- ցած էր իր շուրջը:

Աշակերտները շլացած, ոչինչ կը տես- նէին, որովհետեւ լուսեղէն հսկայ ամպ մը իր ծոցը առած կը թռէր ամբողջ լիւը: Երբ քիչ յետոյ ամէն ինչ իր բնական վիճակը ստացաւ, Օտարականը մօտեցաւ իրենց. իր չրթները դեռ կը դողային, իսկ աչքերը հեռուոր խորքի մը վրայ բացուած, անշարժացած էին իրենց ակ- նակապիճներուն մէջ: Թարսորի տեսարա- նէն յետոյ, Ան այս աշխարհին չէր պատ- կաներ կարծես:

Լեռնէն վար իջնելէ վերջ, փոխանակ աղիղ դէպի Երուսաղէմ երթալու, իր աշակերտներուն հետ նէսպոլսէն դարձաւ հարաւ, դէպի Պիրէա և Յորդանանի ա- փերը, ուր կրեք տարիներ առաջ ընդու- նած էր իր մկրտութիւնը: Իր աչքին առջեւ էր տակաւին Յովհաննէս Մկրտի- չին հսկայ կերպարանքը, ուղտի ստե- հագած ու կիսամերկ, երկնքի դուռներուն մօտ կեցած պղինձէ արձանի մը նման: Իր ականջներուն մէջ կ'արձագանգէին դեռ երկնային ձայնին թրթռումները:

Գետի հոսանքն ի վեր շարունակեցին իրենց ճամբան դէպի Երիքով: Աշակերտ- ները լուռ էին, բոլորն ալ կը զգային Օտարականին հոգեկան վիճակը: Երիքով չնորհիւ իր մեղմ օդին, մշակուած անու- շարժոր այդիններուն և արմաւի ծառե- րուն, գեղեցիկ ուլասիսի մը տպաւորու- թիւնը ունէր: Յետմիջօրէի մը երբ Օտա- րականը կը խօսէր իր շուրջը խռնուող բազմութեան, նշմարեց մաքսապետ Զա- քէոսը որ զինքը տեսնելու համար ծառի մը վրայ էր բարձրացեր, որովհետեւ կար- ճահասակ էր: Օտարականը երբ վերջա- ցուց իր խօսքը, անցաւ Զաքէոսի բարձ- րացած ծառին քովէն և ուղեց հիւր Ըլլալ անոր: Մաքսաւորի մը եղած այս պատիւը թէև դրդուեց օրինապահները, սակայն պատճառ դարձաւ որ Զաքէոսը իր ունե- ցածին մեծ մասը աղքատներուն բաժնէ:

«Այժմ միայն ազատ ես և ինքզինքիդ կը պատկանիս», ըսաւ Օտարականը Զա-

քէոսին: «Յարդ ծառան ու բանտարկեալն էիր ինչքերուդ: Ով որ կը հրաժարի ամէն բանէ, կը տիրանայ ամէն բանի: Աղքատ վիճակը չէ որ գովելի է, այլ հոգին որ վեր կը մնայ նիւթէն, վաղանցակէն և պատրանքէն: Զի բաւեր իր ունեցածէն տալը, անհրաժեշտ է որ տրուածը անհու- նապէս բաժանուան ընծայուի, չառ աւելի բարձրահայեց մտապատկերով մը որ սրտին երջանկութիւնն է: Հոգիով աղքա- տութիւնը կեցուածք մըն է աշխարհի դէմ, մարդուն ունեցածէն և տուածէն վեր հա- փերով: Մէկը որ չի փորձուիր աշխարհի չարէն և չի ծախեր իր ազատութիւնը նիւթին: Երանի անոնց՝ որոնց աչքերը կուշտ են աշխարհի բարիքներուն՝ բայց մանաւանդ շարիքներուն դիմաց, որոնք կեանքին կը նային գերեզմանի մը լայն- քէն միայն»:

Զաքէոս յուզուածով կը լսէր այս բո- լորը և փառք կուտար Աստուծոյ եղած- ներուն համար: Օտարականը Զաքէոսէն բաժնուելու ժամանակ ըսաւ բարձրածայն, թէ իր հիւրասէրը Աբրահամի բարի զա- ւակներէն մին է անտարակոյս:

Քաղաքէն դուրս գալու ատեն հանդի- պեցան կոյր Բարթիմիոսին, որ յուսահատ նստած էր ճամբուն կզերքը, լոյսի մը հրաշքէն տակաւին չ'հրաժարած: Երբ լսեց շուրջիններէն Օտարականին անցքը, բարձր ձայնով սկսաւ աղաղակել, «Որդի Դաւթի, աղորմէ ինձի»: Ապա փաթթուե- ցաւ Անոր պատմութեան քղանքներուն: Օտարականը կանգ առաւ յուզուած, մօ- տեցաւ անոր և դրաւ իր մօտները անոր աչքերուն: Անկէ վերջ կոյրը ոչինչ կը յիշէր, միայն կը զգար թէ իր բերբերը ճառագայթներու իրենց լոգանքին մէջ տակաւ կը լուսաւորուէին, իրեն բերելով հաճոյքը իրականութեան պատրանքին, զոր իր տարիներու երազն էր եղած:

Երիքովէն երբ դուրս եկան, Օտարա- կանին նայուածքը դնաց դէպի Մաքերոնի միջնաբերդը, որ կը ցցուէր Մեռեալ Մո- վուն արեւելեան կողմը, բազալտէ կոնաձե սարի մը վրայ: Հեռուն Յուդայի լեռները կը դիզուէին անապատին ծայրը, իրենց խորտուբորաւ և դորշ մակերեսներով: Յորդանանը կը հոսէր չոր դաշտին վրայ,

աչքը շրջանող ձիւնի սփռոցի մը պէս: Մեռեալ Մովը լազուարթէ շինուած կը թուէր: Օտարականը կը նայէր դէպի Մաքերոնի բերդը, ուր այժմ կը բնակէր Անտիպասը, վաւաշտ ու կասկածամիտ, ծարուս ոսկիի ու փառքի:

Ահաբեկ ինչպէս կ'ըլլան բոլոր չարագործները, որոնք կը դողան նոյնիսկ տերեւի շրշիւնէն և սառեւերներու ցունցէն, Անտիպասը պարիսպներու գօտիով շրջապատած էր իր պալատը: Մեծ ոճիւրէն ի վեր ան չուէր հոգիի խաղաղութիւն:

Օտարականը դարձաւ իր հետեւորդներուն և անոնց ցոյց տուաւ Մաքերոնի գլխակը, որ առտուան ոսկի մշուշին մէջ կը բարձրանար: Չորս խորունկ հովիտներ զայն կը շրջապատէին: Քաղաքը կցուած էր միջնաբերդին, որուն պարիսպները յիսուն կանգուն բարձրութիւն ունէին: «Կը տեսնէ՞ք լեռներու այս հիտրան, ոճիւրներու որջը, կ'ըսեմ ձեզի որ իր պատերը ընկոյզի կեղեւէն աւելի շուտ պիտի կտրտին, աշտարակները պիտի փլշին, վասնզի Տիրոջ պատուհասը մօտ է: Ձեռքերը որոնք դիտատեցին Յովհաննէսը, շուտով պիտի մօտենան նաև ինծի, երբ ևս արտասանած ըլլամ արդէն իմ վերջին խօսքը: Սակայն անոնց նիղակներուն և սուրբերուն դէմ պիտի փայլատակէ հոգիին ուժը, որ երկինքները կը լուսաւորէ և լեռները կը դադացնէ:

«Մօտ են օրերը, երբ իմ արիւնս ալ պիտի հասի այս երկրի վրայ, ըլլալու համար մկրտութեան աւագանն ու սրբաբանը մեղքերուն:

«Ես անցուցի իմ գարունը և ապրեցայ մօտը, այժմ աշունիս մէջն եմ, և մօտ է վախճանը:

«Քարնան օրերս անցան Գալիլիոյ մէջ, հոն ունեցայ իմ բարեկամներս ու սիրելիներս, որոնք այժմ կը շրջապատեն զիս: Լիճին շուրջ խօսեցայ առաջին անգամ իմ պատգամներս, և իր կապոյտ ջուրերու հայելիին մէջ տեսաք դուք Երկնաւոր Հօր պատկերը: Հոն էր որ ձեզի հետ միասին ունկնդրեցինք հրեշտակներու երգը և գառնք մեր հոգիներու փրկութեան ճամբան, դէպի արքայութիւնը տանող:

«Յետոյ եկաւ մօտը, ուր ևս խօսեցայ

բոլոր մարդոց անխտիր: Իմ ձայնս բարձրացաւ Տաճարի կամարներուն ներքե, ինչպէս նաև Փարիսեցիներու և Պպիրնեբու հոգիներուն խորը, կրակէ կաթիլներու նման: Խօսեցայ գիւղացիին և հովիւին, քաղքենիին և օտարականին, պատմելով մեր Երկնաւոր Հօր սէրը իր որդիներու նկատմամբ և պատգամելով ապագայ նոր կարգին ու թագաւորութեան աւետիսը:

«Այժմ արդէն աշուն է, քամուած է օրերուս դինին և լեցուած մահուան բաժակին մէջ: Ձեռքերս պիտի չդողան զայն շրթներուս տանելու համար: Իմ մահովս միայն դուք պիտի կրնաք ունենալ կեանք և ազատութիւն: Երբ արեւը ծագի իմ մահուանս վրայ, երկինքը պիտի թափազարդէ զիս, և ևս ձեր մէջ պիտի ըլլամ վերստին: Այդ օրը երկար պիտի ըլլայ և աշխարհը պիտի չտեսնէ անոր երեկոն:

«Ես իմ արիւնովս պիտի յագեցնեմ երկրի ծարուը, սակայն անոր իւրաքանչիւր կաթիլէն նոր կողմեր և մայրի ծառեր պիտի ծլին, աւելի ճոխ ու գեղեցիկ, քան Լիբանանի անտառները:

«Իմ մահս մօտ է, անոր չէ որ կը մտածեմ, այլ մրցանակին՝ զոր ոչ ոք պիտի կրնայ խլել ինձմէ: Ով որ կը փրկէ, պէտք է վճարէ փրկագինը իր անձով: Թշնամիները սիրողը պիտի ատուի իր բարեկամներէն, իսկ օտարներու նկատմամբ բարեացակամ եղողը պիտի սպաննուի իրեններէն: Մարդոց յիշողութեան մէջ արիւնով դրուած ճշմարտութիւնները միայն կը մնան: Շուտով պիտի երթանք Երուսաղէմ, որպէսզի հոն իրադարձուի ինչ որ գրուած է ինծի համար»:

Աշակերտները տխուր էին և հիասթափած, սակայն դառն իրականութիւնը իրենց տակաւին կը թուէր շաքարով խառնուած դեղահամ մը՝ զոր կը կարծէին թէ գիւրութեամբ կրնային ընդունիլ:

Բ.

Գարունը սկսած էր արդէն, երբ Օտարականը Երուսաղէմ եկաւ: Քաղաքը չմտած՝ իր հետեւորդներով Բեթփագէ ելաւ, որ գեղեցիկ գիւղ մըն էր Ձիթնեաց լեռան կողին վրայ: Օտարականը առանց

կանգ առնելու ԶԻԹենիաց լեռը բարձրացաւ ուր կար բորոտ Սիմոնին առնելու։ Սիմոնը բորոտ չէր, սակայն այնպէս կը կոչուէր, որովհետեւ իր տան դուռը միշտ բաց էր բոլոր կեանքէն անժառանգներու և զրկուածներու առջև։ Երբ Օտարականը Սիմոնի յարկէն ներս մտաւ, հոն հաւաքուած գտաւ, ըստ սովորականին, բազմաթիւ հիւանդներ և թշուառներ։ Եւս վերջինները ի տես Վարդապետին բարձրածայն սկստան աղաղակել, յայտնելով իրենց ուրախութիւնը։ Բոլորը սրտազին և անձկութեամբ իրեն կը նայէին, իրմէ յուսով դարձան իրենց ցաւերուն և տառապանքին։ Բոլորի կարկառուած ձեռքերուն և նայուածքներուն մէջ այդ անխօս աղերսանքը կար։ Բոլորը իր պատմուճանի ճերմակ փէշերէն կախուած, իրենց կարիքը պահանջի վերածել կը փորձէին։

«Տառապանքը, ըսաւ Օտարականը, աղբիւրն է սիրոյ, այն շնորհը զոր մեր երկնաւոր Հայրը երկինքէն կը տեղայ մեր վրայ։ Շնորհիւ տառապանքին մեր սիրտերը քաղցր են ու համեստ։ Անոնք որ չեն տառապած, կը կարծեն թէ ամուր ժայռի վրայ կեցած են։ Այս վերջինները իրենցմէ զատ ոչ ոք կը տեսնեն և կը հաւատան միայն իրենց ուժին և կարողութիւններուն։ Անոնց սիրտը ճահճ մըն է ուր կը վխտան ամէն տեսակ մոլութիւններ։ Անոնք որ չեն ճաշակեր իրենց հացին պատառը վիշտով և չեն սպասեր բացուող օրուան ցաւով, տէր չեն հոգեկան ուժի և այն զգացումին որ զգաստ և մեծ կ'ընէ մարդը։ Երանի ձեզի որ ձեր տառապանքով կը քաւէք ձեր մեղքերը այս աշխարհի մէջ և մաքրուած կը մտնէք երկնքի արքայութիւնը»։

Բոլոր ունկնդիրները ուրախ էին այս մխիթարական խօսքերուն համար, բոլորն ալ կը զգային թէ թշուառներ չէին այլևս իրենք, թէ ունէին բան մը՝ զոր աշխարհի երջանիկ նկատուողները չունէին։

Երբ այլևս մուր էր, Օտարականը յոգնած ու տոգոյն մեկնեցաւ Սիմոնի տունէն։ Աշակերտները հազիւ կրցին ցրուել ամբոխը, որ ժամէ ժամ կը խռնուէր իր շուրջը։ Երեկոյան ընթրիքը պատրաստուած էր Մարիամի և Մարթայի

առնելու։ Օտարականը երբ ներս մտաւ իրեն այնքան ընտանի այս յարկէն, երկու քոյրերու և ուրիշներու սիրալիր նայուածքներուն մէջէն, ինքզինքը կազդուրուած զգաց կարծես, և իր սովորական ժպիտով բարեկց բոլորը։ Մարիամ և Մարթա իր առջև վաղեցին ուրախութենէն խելայեղ։

Սիդանը արգէն պատրաստ էր, Մարթան և Օտարականին ընկերացող միւս կիները ըրած էին անհրաժեշտը, ապահովելու ընթրիքը։ Օտարականն ու աշակերտները բազմեցան, իսկ Ղազարոսը կը սպասարկէր սեղանին։

Մարիամը, Յիսուսի չեմէն ներս մըտնելէն ի վեր, ինկած էր տեսակ մը անշարժ յափշտակութեան մէջ, որմէ ոչ ոք կրնար արթնցնել զինքը։ Ուրիշ բան չէր տեսներ բաց վարդապետը։ Չէր յագնար զԱյն գիտելէն, Անոր մօտիկ ընկէն։ Վարդապետին լռութիւնն իսկ խօսք էր իրեն համար և յայտնութիւն։ Մարիամը նստած էր Անոր ոտքերուն առջև անշարժ։ Նոյն իսկ երբ Մարթան և Ղազարոսը գինքը կանչէին, նիւթական այդ աշխատանքը կը նկատէր աւելորդ, և իրեն ձանձրոյթ կը պատճառէին քոյք և եղբօր իրարանցումները։ Հայեցող ու երկրպագու մըն էր իր Վարդապետին, իր հոգիին բոլոր մանրամասնութիւնը։

Միայն Մարիամը չէր, բոլոր կիները կը սիրէին Օտարականը և կը շրջապատէին զԱյն իգական գորովանքի տաքուկ քնքշութեամբ։ Կիները գիտեն ծնրադրել առջևն անոր՝ որ չի խոստարհիր, որ կը սիրէ զիրենք առանց իրենց դպչելու, որ կը փրկէ առանց փախարէնք պահանջելու։ Կիներ՝ որոնց մէջ սէրն ու գորովանքը բնատուր պարգեւ է սրտի, կը փնտռէին զինքը, կանգ կ'առնէին երբ կը տեսնէին զինքը, կանգ կ'առնէին երբ կը տեսնէին Անոր անցնիլը ամբոխի մէջէն, երբեմն ուրախ և երբեմն տխուր, իրեն կը մերձենային, հպելու իր պատմուճանի փէշերուն և կամ օրհնել տալու իրենց զուակները։ Ամէնքն ալ պիտի ուզէին աղաղակել, «Երանի որովայնին որ քեզ կրցն և ստինքներուն՝ որ քեզ դիեցուցին»։

Քիչ մը անդին նստած էր Մագդաղենէն։ Տրադի ամոյն լոյսին մէջ իր դէմքը համակ ճառագայթ էր ու քաղցրութիւն։

իր աշխերը չունէին այլևս այն խայթող թողչանքը զոր ունէր ան երբ առաջին անգամ հանդիպեցաւ Օտարականին բորսա Սիմոնի տանը մէջ, նարգոսի իւղով վարդապետին գլուխն ու սաքերը օծած ժամանակ: Այժմ իր դէմքը այլակերպուած էր, նման մանկան մը երեսին որ լալէն յետոյ ընդունած է իր մխիթարութիւնը: Իր աշխերուն մէջ արցունքներ կային, սակայն անոնք ուրախութեան ցօղեր էին, ծնող արշալոյսը յիշեցնող: Իր գեղեցկութիւնը մարմնական չէր թուեր այդ իրիկուն, այլ քաղցր երգ մը, զոր աշխերն ու դէմքը դիտեն արտայայտել, երբ ներքին երջանկութիւն մը ինքզինքը յայտնել կը փորձէ:

Ղազարոսը մութ երկիւղածութեամբ կը նայէր Օտարականին, յիշելով անտարակոյս իր մօտն ու յարութիւնը: Մարդիկ վախով կը նայէին Ղազարոսին և կը զգուշանային իրեն հպելէ: Անիկա կեցած էր Օտարականին քովը և կը ծառայէր իրեն: Իր շարժումները դանդաղ էին և իր դէմքը արտակարգ փայլ մը ունէր, կարծես ուրիշ լոյսէ մը զուարթացած: Իր ժպիտը դառն էր ու թափանցող, նման մարդու մը՝ որ դիտէ գաղտնիքը անդնականին, որ տեսած է դէմքը մահուան և չունի այլևս երկիւղ անկէ:

Հոն կային նաև ուրիշ կիներ, եկած Գալիլիայէն: Հոն էր Սաղոմէն, մայրը Զերեբեան եղբայրներուն, որ ծախած իր ամբողջ ինչքերը, առաքելական խումբին հետ կը շրջէր: Հոն էր նոյնպէս Օտարականին մայրը, նստած իր գաւկին քովիկը:

Մութ քողով մը ծածկուած էր իր դէմքը, ապացոյց լրջութեան և ազնուականութեան: Բոլորը կը յարգէին զինքը և կը ծառայէին իրեն: Անիկա լուռ ու քաղցր հեղինակութիւն մըն էր բոլորին համար: Հոն էին այդ երեկոյ, Մարիամ կղեովա, մայրը փոքրիկ Յակոբին, Հերովդէսի հաղարապետ Գուգայի կինը և Շուշան, բոլորն ալ նուիրուած Օտարականին և Անոր սրբազան գործին:

Ընթրիքէն յետոյ, Օտարականը դարձաւ իր շուրջիններուն, որոնք իր մտերիմներու գրեթէ ամբողջ շրջանակը կը կազմէին և ըսաւ. «Իմ բոլոր ընտանիքս հոս է: Արիւնի կապերը բան մը չեն արժեր, երբ հաստատուած չեն սիրոյ, բարեկամութեան և հոգեկան յարաբերութիւններու վրայ: Իմ հայրս ան է որ զիս նման կ'ընէ իրեն, իր կատարեալ բարութեամբ: Իմ մայրս ան է որ ծնած է զիս աշխարհի համար: Իմ եղբայրներս աղքատներ են որ լացած են, և քոյրերս՝ որ թողած են իրենց սէրերը Մեծ Սիրոյն համար: Ընտանեկան և ազգային առանձնայատկութիւնները պիտի անհետին, երբ մարդերը գերազանցեն իրենք զիրենք և լաւագոյն ըլլան քան մարդերը: Ով որ մաս կը կազմէ ընկերութեան, կը զեղչէ ինքզինքէն, ով որ գաղափարի մը կ'որդեգրուի, այլևս ինքզինքին չի պատկանիր, որովհետեւ ով որ ինքզինքը չահիլ ուզէ պիտի կորսնցնէ իր անձը»:

Ե.

Վերջ Ա. Մատին

